

त्रिवेणी गाउँपालिका

त्रिवेणी राजपत्र

त्रिवेणी गाउँपालिकाबाट प्रकाशित

खण्ड: १) सिम्रुतु खारानेटा, रुकुम पश्चिम, असार २९ गते, २०७९ साल (संख्या: ५४

भाग-२

त्रिवेणी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, सिम्रुतु खारानेटा, रुकुम पश्चिम

त्रिवेणी गाउँपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९

स्थानीय तहको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक
समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९

आ.व. २०७९ देखि २०८४

त्रिवेणी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रुकुम पश्चिम
कर्णाली प्रदेश

विषय सुची

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९

१ पृष्ठभूमि	१
२. नाम र प्रारम्भ: यस रणनीतिको नाम:	२
३. परिभाषा:	२
४. गाउँपालिका को संक्षिप्त परिचय.....	६
५. लैससास रणनीतिको औचित्यता:	७
६.: रणनीतिक योजना निर्माणको विधि तथा प्रकृया	८
७. दीर्घकालिन सोच	८
८. ध्येय.....	९
९. लक्ष्य.....	९
१०. उद्देश्य.....	१०
११. नीति.....	१०
१२. रणनीति.....	१०
१२.१ मूलप्रवाहिकरण:	१
१२.२ सशक्तिकरण:	१०
१२.३ क्षमता विकास:.....	११
१२.४ समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण:	११
१२.५ अनुगमन तथा मूल्यांकन:.....	११
१३. कार्यनीति	११
१३.१ कार्यनीति (रणनीति ९.१ संग सम्बन्धित)	१२
१३.२ कार्यनीति (रणनीति ९.२ संग सम्बन्धित)	१२
१३.३ कार्यनीति (रणनीति ९.३ संग सम्बन्धित)	
१३.४ कार्यनीति (रणनीति ९.४ संग सम्बन्धित)	
१३.५ कार्यनीति (रणनीति ९.५ संग सम्बन्धित)	
१४. रणनीति पुनरावलोकन तथा सुधार	

१५. बाधा अडचन फुकाउने	
१६. अवस्था विश्लेषण (SWOT)	
१७. सरोकारवाला पहिचान	
१७.१ सरोकारवाला निकायहरुको पहिँचान गरिएको सुची भेन डायग्रामद्वारा प्रस्तुती:	
१८. लक्षितवर्ग पहिचान प्राथमिकिकरण र सवाल पहिँचानः	२९
१९. वित्त व्यवस्थापन	३१
२०. कानूनी व्यवस्था	३२
२१. रणनीति कार्यान्वयनको जीम्मेवारी तथा दायित्व	३२
२२. संभाव्य जोखीम र न्यूनीकरणका उपायहरु	३३

दुई शब्द

नेपालको संविधानले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी समाजको परिकल्पना गरेको छ । संविधानको प्रस्तावनामा नै लैङ्गिक विभेद अन्त्य गरी समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने उल्लेख गरिएको छ । महिलाको, दलित, बालबालिकाको हक, सामाजिक न्यायको हक लगायतका हक अधिकारहरू संविधान प्रदत्त हकहरू हुन् । संविधानमा व्यवस्था भएका हकहरू कार्यान्वयन गरी नागरिकलाई महसुस गराउने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको पनि हो ।

त्रिवेणी गाउँपालिका यसै गरी गाउँपालिकालाई लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी गाउँपालिका बनाउन “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९” रणनीतिक योजना तयार गरेको छ ।

लैङ्गिक, जातीय तथा वर्गिय विभेद रहित समतामूलक, न्यायपूर्ण समृद्ध गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने दूरदृष्टि लिएर यो रणनीति निर्माण भएको हो । यो रणनीतिक योजनाले गाउँपालिकाको नीति, योजना, संरचना व्यवस्था, सेवा प्रवाह, कार्यक्रम तथा बजेट लैससास उत्तरदायी बनाउने, महिला तथा लक्षित वर्गको सशक्तीकरणको माध्यमद्वारा सार्वजनिक स्रोत, साधनको पहुँच र नियन्त्रण बढाउने उद्देश्य लिएको छ । यो रणनीतिक योजनाले दिगो विकास र आर्थिक समृद्धिको लागि महिला तथा लक्षित वर्गको समान अवसर, नेतृत्वदायी भूमिकाका वृद्धि, साथै समान प्रतिफल र लाभ उपभोगमा सुनिश्चितताका लागि आर्थिक सशक्तीकरणका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने उद्देश्य लिएको छ । नेपालले लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय रूपमा गरेका प्रतिबद्धताहरू स्थानीय तहसम्म कार्यान्वयन गर्नु गाउँपालिका/गाउँपालिकाको दायित्व पनि हो । पालिकालाई हिंसा रहित बनाउन पालिकामा सामाजिक न्याय स्थापना गर्न समेत यो रणनीतिक योजनाले मद्दत गर्नेछ ।

यो रणनीतिक योजना निर्माण गर्न नेतृत्व गर्ने स्वतन्त्र विज्ञ,कार्यदल, रणनीति निर्माणमा खट्नु भएका गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । लैससासमैत्री गाउँपालिका निर्माण गर्न यो योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सबै सरोकारवालाहरूको सकारात्मक योगदानको अपेक्षा गर्दछु ।

.....
गाउँपालिका अध्यक्ष

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९

१. पृष्ठभूमि

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) को मूलप्रवाहीकरण नीति, कार्यक्रम, रणनीति र प्रशासनिक, वित्तीय वा आर्थिक क्रियाकलापहरूमा महिला, पुरुष तथा सीमान्तीकृत समुदायका चासो र आवश्यकताहरू पहिचान गरी सम्बोधन गर्ने एउटा प्रक्रिया हो। यसले लैससाससँग सम्बन्धित विभिन्न अनुभवहरूलाई राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रहरूमा गरिने योजना तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकनको अभिन्न अंगको रूपमा स्थापित गर्ने एउटा प्रक्रिया हो। यो प्रक्रियाले असमानता र विभेदहरूको न्यूनीकरण गर्दै, समान अधिकार तथा अवसरहरूको सुनिश्चित गर्ने र जुनसुकै सामाजिक पृष्ठभूमि र पहिचान भए पनि सबै व्यक्तिमा सम्मानको प्रत्याभूति दिलाई असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनः सन्तुलित गराउँदछ। नेपाल सरकारको विकासका सूचकहरूको प्राप्ति निम्ति लैससासको मुलप्रभाविकरण नेपालको संविधानको प्रस्तावनमानै लैङ्गिक विभेद अन्त्य गरी समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने व्यवस्था गरेको छ। नेपालको संविधानको धारा ३८ ले महिलालाई समान वंशीय अधिकार, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकार, राज्यका सबै निकायमा सहभागिता हुने अधिकार, सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिला सम्बन्धी अधिकार, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदको व्यवस्था गरेको छ। यसका साथै महिला विरुद्ध हुने हिंसाजन्य कार्यहरूलाई कानून बमोजिम दण्डनीय हुने व्यवस्था गरेको छ। सीमान्तीकृत समुदायले भोग्नु परेको इतिहास वा विगतमा भएका क्षतिलाई संबोधन गर्न र लिंग तथा जात, जातियतामा आधारित भेदभावलाई निषेध गर्नु यसका सकारात्मक प्रावधानहरू हुन्। पन्ध्रौँ पन्च वर्षीय योजनाले सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक क्षेत्रहरूमा महिलाहरूको समान र अर्थपूर्ण सहभागिता हासिल गर्ने लक्ष्य राख्दै नेपालको लैङ्गिक विकास सूचकांकलाई ०.९२५ बाट ०.९६३ पुऱ्याउने अपेक्षा राखेको छ।

समानताको हकले नागरिकहरू, सामाजिक र सांस्कृतिक रूपले पछाडि परेका समुदाय समेतको संरक्षण, सशक्तिकरण वा विकासको लागि संविधानले विशेष प्रावधानहरूको थप व्याख्या गरेको छ। सामाजिक न्यायको हकले राज्यका हरेक निकायहरूमा समावेशी र समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सिद्धान्तका आधारमा जनताको सहभागिताको अधिकारको स्थापना गरेको छ। यसरीनै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) सम्बन्धी तल दिए अनुसारका प्रावधानहरूको व्यवस्था गरेको छ।

(क) गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारमा लैससास सम्बन्धि व्यवस्था गरेको।

(ख) वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत तथ्यांक अद्यावधिक तथा संरक्षण अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्यांक संकलन, विकास कार्य अन्तर्गत बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने आदिको व्यवस्था गरिएको।

(ग) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन अन्तर्गत योजना तर्जुमा महिला तथा पिछ्छडिएको वर्गको सहभागितामा जोड, योजना बनाउदा महिला, बालबालिका तथा पिछ्छडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने योजना छनौटमा जोड दिदै लैससास प्रवद्र्धन गर्ने व्यवस्था गरिएको। त्यसैले, संविधानद्वारा प्रदत्त हकहरूको कार्यान्वयन गर्न तथा समानुपातिक समावेशीका आधारमा राज्य संरचनाका सबै अङ्गहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मजदूर, किसान, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछ्छडिएका वर्ग र क्षेत्र सबैलाई सहभागी गराउने संवैधानिक व्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा सामाजिक विविधता बीचको असमानता, सामाजिक बञ्चितकरणका कारण सामाजिक समूहको विकास सूचकहरूमा भएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको पहुँचको अन्तरलाई न्युन गर्न आवश्यक रहेको छ। यसरीनै लैससासका मुद्दाहरूलाई केन्द्रिय सरकारले नीतिगत तथा कानूनी सुधार गर्दै लगिरहेको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारद्वारा संचालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण मैत्री बनाउनका लागि र संवैधानिक एवम् कानूनी प्रावधान तथा राज्यले अन्तर्राष्ट्रिय तहमा व्यक्त गरेको प्रतिबद्धता अनुसार कार्य गर्न एवम् स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासलाई प्रबद्धधन गरी यसको मूलप्रवाहीकरण गर्न यो रणनीति तयार गरिएको हो।

२. नाम र प्रारम्भ: यस रणनीतिको नाम "लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९ रहनेछ" र यसको प्रारम्भ स्थानीय सरकाले स्वीकृति गरेको मिति देखि लागू हुनेछ।

३. परिभाषा:

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस रणनीतिमा :

क) "रणनीति" भन्नाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९ सम्झनु पर्दछ।

ख) स्थानीय तह भन्नाले गाउँपालिका सम्झनु पर्छ।

ग) "गाउँपालिका" भन्नाले त्रिवेणी गाउँपालिका सम्झनु पर्छ।

घ) "कार्यक्रम" भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएको आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्झनु पर्छ।

- ड) “योजना” भन्नाले समग्र विकास निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि तयार गरिएको स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, वार्षिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास योजना, जिल्ला सडक गुरुयोजना र विषयगत गुरुयोजना, रणनीति योजना आदि सम्झनु पर्छ।
- च) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट बञ्चित भई गरिवी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादनका प्रकृत्यामा सहभागगराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनु पर्छ।
- छ) “सामाजिक समावेशी सम्पर्क ब्यक्ति” भन्नाले कुनै कार्यालय वा निकायमा समावेशी .GESI FOCAL PERSON. विषय हेर्ने गरी सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिएको कर्मचारीलाई सम्झनु पर्छ।
- ज) “सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले विभिन्न जातजाती, क्षेत्र, वर्ग र समुदाय, अपांगता भएका ब्यक्ति, बालबालीका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागिमुलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायि बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने बजेट तथा कार्यक्रमलाई जनाउँछ। सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामुलक वितरण र उपभोग हुने गरी तर्जुमा गरिएको बजेट समेत सम्झनु पर्छ।
- झ) “विकास साझेदार” भन्नाले नेपाल सरकारसंग भएको सम्झौता बमोजिम नगद, जिन्सी एवम् प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय एवम् बहुपक्षीय दातृ निकाय, सयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू तथा अन्तरतष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था सम्झनु पर्छ।
- ञ) “टोल विकास संस्था” भन्नाले ऐनको दफा १२ (२) क बमोजिम सामाजिक परिचालक को अवधारणाबमोजिम गठन हुने समूह सम्झने पर्छ।
- ट) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रिया बमोजिम गठन गरेको समिति सम्झनु पर्छ।
- ठ) “सामुदायिक संस्था” भन्नाले जनचेतनासम्बन्धी तालिम, अभिमुखिकरण, सिप विकास, बचत, कर्जा परिचालन, समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा स्थानीय तहमा सूचीकृत भएका समुदायहरू आधारित संस्था सम्झनु पर्छ।
- ड) “गैरसरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलीत कानून बमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तहसंग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैरनाफामूलक संस्था सम्झनु पर्छ।

- ढ) “स्थानीयकरण” भन्नाले कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई कुनै स्थानीय ठाँउ विशेषको परिस्थिती वा अवस्था अनुसार ढाली त्यसको प्रभावकारी एवं अधिकतम उपयोग गर्ने प्रक्रिया हो।
- ण) “बञ्चित समूह” भन्नाले परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवाशी, जनजाती, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरीक एवं दुर्गम क्षेत्रमा बसोवास गर्ने नागरिकहरूलाई सम्झनु पर्दछ।
- त) “अल्पसंख्यक” भन्नाले संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ।
- थ) “सीमान्तीकृत” भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले अतिसीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ।
- द) “लैङ्गिक समता” भन्नाले अवसर र न्यायबाट वञ्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्झनु पर्छ।
- ध) “लैङ्गिक समानता” भन्नाले महिला र पुरुषबीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्झनु पर्छ।
- न) “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरू बीचको असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई सम्झनु पर्छ।
- प) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा श्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट वञ्चित भई गरिबी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूलाई निर्णय प्रकृत्यामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन, सेवा तथा आधारभूत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनु पर्छ।
- फ) “लक्षित समूह” भन्नाले आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका महिला एवम् बालबालिका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पिछडिएका वर्गहरू (सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरू, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेसी, मुस्लिम तथा पिछडावर्ग एवं नेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग एवं समुदाय सम्झनु पर्छ।

- ब) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला, पुरुष, लैङ्गिक यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागितामूलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई जनाउँछ। लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक, योजनाबद्ध, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुने गरी गरिने बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सम्झनु पर्छ।
- भ) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परीक्षण” भन्नाले समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला र पुरुषबीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको विश्लेषणबाट लैङ्गिक समानता तथा समावेशी विकास गर्न तय गरिएको बजेट र कार्यक्रम मार्फत तोकिएको उद्देश्य हासिल भए नभएको लेखाजोखा र परीक्षण गरी सुधारका उपाय पहिल्याउने औजारलाई सम्झनु पर्छ।
- म) “लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण” भन्नाले कुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, नीति नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथा तह र तप्कामा महिला तथा वञ्चितमा परेका वर्गहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनु पर्छ।
- य) “लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट” भन्नाले लैङ्गिक समानताको लागि बजेटको सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र उपलब्धिको समतामूलक वितरणका साथै उपभोगको लागि लैङ्गिक विश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमा उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरू तर्जुमा र प्राथमिकीकरण गर्दै कार्यक्रम छनौट गरी लगानी गर्ने पद्धतिलाई जनाउँदछ।
- र) “सामाजिक वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरू” भन्नाले महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू तथा भौगोलिक रूपले दुर्गम क्षेत्रमा बसेका नागरिकलाई बुझाउँदछ।
- ल) “लैङ्गिक प्रभाव विश्लेषण” भन्नाले नीति तथा अभ्यासहरूको परीक्षण गरेर कुनै पनि योजना कार्यक्रम तथा आयोजनाबाट महिला एवम् पुरुष कतिको लाभान्वीत भएका छन् भन्ने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ।
- व) “सशक्तिकरण” भन्नाले विकासका अवसरहरूबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका, अशक्त वा कमजोर वर्गलाई सवल बनाउने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ।
- श) “खण्डीकृत तथ्याङ्क” भन्नाले महिला तथा पुरुष जातीय अल्पसंख्यक समुह, अपाङ्गता भएका एव एच.आई. भि.संक्रमित व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकरण परेका समुहहरूको तहगत तथ्याङ्कलाई सम्झनु पर्दछ।
- ष) **CEDAW** : (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against

Women) भन्नाले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन सम्बन्धी महासन्धि सन् १९७९ लाई जनाउछ।

स) CRC भन्नाले बाल अधिकार महासन्धी (Child Rights Convention) सन् १९८९ लाई जनाउछ।

ह) BPFA भन्नाले बेइजिङ कार्ययोजना (Beijing Platform of Action) सन् १९९५ लाई जनाउछ।

४. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय:

त्रिवेणी गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा ३ बमोजिम कायम भएका गाउँपालिका नगरपालिका मध्येको एक हो । रूँघा, खारा, मुरुबाट बग्ने सबै खोलाहरू एकीकृत भई सिम्रुतु पुगेर एकै ठाउँमा भेट हुने र सो स्थानलाई त्रिवेणी भन्ने गरिएको कारणले यस गाउँपालिकाको नाम त्रिवेणी राखिएको हो ।

साविक गाविसहरू रूँघा, खारा, मुरु, पेउघा र नुवाकोट (३) भूभाग ओगटेर बनेको यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८५ वर्ग किलोमिटर र यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९५०४ रहेको छ । समुन्द्र सतहबाट ११२५ मिटर देखि २६८२ मिटरको उचाईमा रहेको यस गाउँपालिकाको पूर्वमा रोल्पा जिल्ला, पश्चिममा चौरजहारी नगरपालिका र सानीभेरी गाउँपालिका उत्तरमा मुसिकोट नगरपालिका र दक्षिणमा सल्यान र रोल्पा जिल्ला पर्दछन् । नेपालको कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत पर्ने रुकुम पश्चिम जिल्लामा अवस्थित त्रिवेणी गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भाग भिरालो जैविक विविधता र पहाडहरूले घेरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको थोरै मात्र भू-भाग फाँट, जिउला तथा वेंशीमा पर्दछन् । पहाडि भु-भाग भएतापनि जमिनको उर्वरा शक्ति राम्रो छ । पेदीखेत, मान्दुरा, मुरुखोला, सिम्रुतु, खारखोला, काइयाखोला र रूँघाखोलाका दायाँ बाँया किनारामा सिंचाई सुविधा छ भने बाँकी सबै भू-भाग आकाशे पानीको भर पर्नुपर्ने बाध्यता छ ।

५. लैससास रणनीतिको औचित्यता:

संविधानद्वारा प्रदान गरिएको समानताको हक कार्यान्वयनका लागि समुदाय तहमा रहेका बिभेदकारी मुल्यमान्यताहरू, कुरीति र परम्परागत सामाजिक हानिकार अभ्यास परिवर्तन गर्नु जरुरी छ। लैससास रणनीतिले पालिकाको हरेक नीति, कानून, योजना तथा बजेट र कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायि बनाउन मार्गनिर्देश गर्ने हुदा व्यक्ति, परिवार र समाजको सोंच र ब्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याई लक्षित वर्ग समूहलाई बिकासको मूलप्रवाहमा समावेश गर्न सकिन्छ भन्ने मान्यता राख्दछ। नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई कानुनी अधिकार क्षेत्र तथा जिम्मेवारी निर्दिष्ट राष्ट्रिय नीति तथा कानूनहरू र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरू स्थानीयकरण गरि लागु गर्न गराउन आवश्यकता महशुस गरी

गाउँपालिकाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति निर्माण गरेको छ। लैससास नीति जारी गर्नुको औचित्यता सम्बन्धमा निम्न बुँदाहरूले स्पष्ट पारेको छः

- क) लैससास सम्बन्धी प्रावधानहरूलाई स्थानीयकरण गरी विकासको मूलप्रवाहमा लक्षित समूहको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न मार्गनिर्देश गर्दछ।
- ख) खण्डित तथ्यांक सहित लक्षित समूहको आवश्यकता र मागका आधारमा योजना प्राथमिकिकरण, योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्दछ।
- ग) दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि समाजमा रहेको कुरीति, कुप्रथा र सबै प्रकारका बिभेद हटाई समान पहुँच र अवसर प्रदान गरी न्यायपूर्ण समाजको स्थापना गर्न सहयोग गर्दछ।
- घ) नेपाल सरकारले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रावधानहरूलाई स्थानीयस्तर देखि नै पुर्ण रूपमा अवलम्बन गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमैत्री शासन पद्धति अवलम्बन गर्न आधार तय गर्दछ।
- ङ) लैससाको अवधारणगत बुझाइमा एकरूपता कायम गर्दै समन्वय र साझेदारी अवधारणा विकास गरि लैङ्गिक उत्तरदायि योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र लैससामैत्री व्यवहारको अवलम्बन गर्न अभिप्रेरीत गर्दछ।
- च) यस रणनीतिले सबै सार्वजनिक, निजी तथा सामाजिक संघसंस्थाहरू बिच नियमित समन्वय र सहकार्यको माध्यमबाट लैङ्गिक संवेदनशील व्यवहारको विकास गरी लैङ्गिकमैत्री नीति, कानून, योजना निर्माण एवं कार्यक्रम कार्यान्वयनमा निर्देशन तथा प्रोत्साहन गर्दछ।

६. रणनीतिक योजना निर्माणको विधि तथा प्रकृया

गाउँपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिक योजनालाई गाउँपालिकाको मार्गनिर्देशनमा विविध क्षेत्रमा संलग्न सरोकारवालाबिच गरिएको परामर्शबाट तयार पारिएको हो। यो रणनीतिक योजना तयार गर्नको लागि नगर उपप्रमुखको संयोजकत्वमा ५ सदस्यीय कार्यदल गठन । कार्यदलले रणनीतिक योजना निर्माणमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गरेको छ । गाउँपालिकाको लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीति तर्जुमाका लागि देहायका विधिहरू अवलम्बन गरिएको छ।

क) **दस्तावेज अध्ययन** : कार्यदल र विज्ञ टोलीले नेपालको संविधान २०७२, १५ औं पञ्चवर्षिय योजनाको अवधारणा पत्र, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा भएको लैससास सम्बन्धि प्रावधानहरू, दिगो विकास लक्ष्य ५, कर्णाली प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षिय योजना, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू, लैङ्गिक समानता नीति २०७७, स्थानीय सरकारको समावेशीकरण नीति २०७८ तथा

गाउँपालिकाको बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, बार्षिक प्रगती प्रतिवेदन, गाउँपालिकाको ५ वर्षे योजना तथा पालिकाको लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यविधि आदी अध्ययन गरि तयार पारिएको हो।

ख) मुख्य सरोकारवालाबाट जानकारी : गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत , महिला तथा बालबालिका शाखा, सामाजिक विकास समिति, न्यायिक समितिका साथै लैससासको क्षेत्रमा कार्यरत अन्तवार्ता र छलफल गरी जानकारी संकलन गरियो।

ग) परामर्श कार्यशाला : गाउँपालिका अध्यक्ष तथा उपाध्यक्ष सहित कार्यपालिकाका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा विषयगत शाखा प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु, लक्षित समुहका प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा २ दिने कार्यशाला आयोजना गरिएको । उक्त कार्यशालामा समुहगत छलफलबाट गाउँपालिकाको अवस्था विश्लेषण, सवाल पहिचान तथा लक्षित समुहहरुको नक्साङ्कन गरी प्राथमिकिकरण गरियो।

घ) लक्षित वर्ग पहिचान: कार्यशाला गोष्ठीको छलफलबाट प्राथमिकिकरणमा परेका लक्षित समुह केन्द्रित छलफलबाट समुदायमा रहेका लक्षित वर्गको अवस्था र आवश्यकताको बारेमा जानकारी।

ङ) मस्यौदा प्रस्तुतीकरण बैठक : माथि उल्लेख भए बमोजिमका विधिद्वारा प्राप्त सुचनाको विश्लेषणको आधारमा तयार पारिएको मस्यौदा रणनीति योजना बारे पालिकाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको बैठकमा प्रस्तुत गरी छलफलबाट प्राप्त सुझावलाई समावेश गरी अन्तिम रूप दिईएको थियो।

७. दीर्घकालिन सोच: “लैङ्गिक समानता र समावेशीकरण- लक्षित वर्गको मूलप्रवाहीकरण”

८.ध्येय: विद्यमान जातजाती, वर्ग, धर्म, क्षेत्र, लिंग र उमेरका आधारमा हुने गरेको विभेदको अन्त्य गरी समावेशी समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने ।

९.लक्ष्य:

क) सामाजिक बञ्चितिकरणमा परेको वर्गलाई न्यायोचित तथा समतामूलक विकासको माध्यमबाट मुल प्रवाहमा ल्याउने।

१०.उद्देश्य:

यस रणनीतिको मुख्य उद्देश्य लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) अवधारणा अनुसार यसको प्रयोगलाई सरलीकृत रूपमा मूलप्रवाहीकरण गरि स्थानीय सरकारले गर्ने सम्पूर्ण विकास योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायी र दिगो बनाउन आर्थिक श्रोतको सुनिश्चता, उपलब्धीको समतामूलक वितरण र उपयोगी बनाउने रहेको छ। यसका बिस्तारित उद्देश्यहरु यस प्रकार छन्:

- १०.१ लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत स्थानीय सरकारको संस्थागत संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेशी गरि, लैङ्गिक समानता र सबै जात, जातीको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्दै लैङ्गिक मूलप्रवाहिकरण र सशक्तिकरण गर्दै लैजाने।
- १०.२ स्थानीय सरकार एवम् अन्य सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरू सहित महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेश गरि उनीहरूको योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत र सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने।
- १०.३ लैससास सम्बन्धी नीति निर्माण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति, , गैरसरकारी निकाय र स्थानीय सरकार आदि संग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने।
- १०.४ स्थानीय सरकारको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने।

११ .नीति

- ११.१ स्थानीय सरकारले सचालन गर्ने सम्पूर्ण योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास दृष्टिकोणबाट संस्थागत गरी त्यसमा महिला र सीमान्तकृत समुहको अर्थपूर्ण सहभागितामा कार्यान्वयन गरि मूलप्रवाहिकरण र सशक्तिकरण गर्दै लगिने नीति लिनेछ। (उद्देश्य १०.१ संग सम्बन्धित)।
- ८.२ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई तथा लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण परीक्षणलाई स्थानीयकरण गरी लक्षित समुदायको वित्तिय श्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ। (उद्देश्य १०.१ संग सम्बन्धित)।
- ८.३ स्थानीय सरकार, सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरू, महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेश गरि उनीहरूको योजनाबद्धरूपमा व्यक्तिगत र सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने। (उद्देश्य १०.२ संग सम्बन्धित)।
- ८.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) नीति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आन्तरिक र बाह्य सबैसरोकारवालहरूसंग नियमित र प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गरिनेछ। (उद्देश्य १०.३ संग सम्बन्धित)।
- ८.५ सबै प्रकारका अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा लैससास उत्तरदायी दृष्टिकोण अपनाईने छ। (उद्देश्य १०.४ संग सम्बन्धित)।

१२. रणनीति

१२.१ मूलप्रवाहिकरण:

- क) स्थानीय तहमा महिला, बालबालिका तथा गरीब र बहिस्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि नीतिगत ब्यस्थाहरू, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरू, कार्य वातावरण र संस्कृति, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामुलक कार्य, अनुगमन, मूल्यांकन र अनुसन्धान आदिकार्य मार्फत **बहिस्करणमा** परेका समुदायहरूको सवाल र समस्या पहिचान गरि, उनीहरूलाई समान अवसर दिई सवाल र समस्याको सम्बोधन गरि उनीहरूको समग्र स्थानीय बिकाशको प्रक्रियामा मुलप्रवाहिकरण गरिनेछ।
- ख) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत स्थानीय सरकारको संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समुहहरूमा समावेश गरि लैङ्गिक समानता र सबै जातजातीको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक मूलप्रवाहिकरण गर्दै लगिनेछ।

१२.२ सशक्तीकरण

विकासका अवसरबाट बन्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका वा पारिएका असक्त, गरीब, महिला, आदिवासी जनजाती, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडाबर्ग, अल्पसंख्यक आदिको स्थानीय तहको समग्र शासन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई, सवल बनाई उनीहरूको सशक्तीकरण गर्दै लगिनेछ।

१२.३ क्षमताविकास

- क) स्थानीय सरकार सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन योजनाबद्ध रूपमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- ख) स्थानीय नागरिक विशेष गरी लक्षित समुहको योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत र सामुहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक बिकास गर्ने

१२.४ समन्वय सहकार्य सहजीकरण:

- क) लैससास सम्बन्धी नीति तथा योजना निर्माण र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति र स्थानीय सरकार आदिसंग समन्वय सहकार्य र सहजीकरण गर्ने।
- ख) लैससास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न विभिन्न सरकारी, दातृ निकाय एवं गैरसरकारी निकायहरूसंग साझेदारी तथा समन्वय गर्ने।

१२.५ अनुगमन तथा मूल्याडकन:

स्थानीय सरकारको सबै कार्यक्रम योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने। पालिकाको लैंगिक तथा सामाजिक समावेशी नीतिले निर्दिष्ट गरेका नीति रणनीति तथा कार्यनीतिहरूको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गरि आवश्यक सुधार गर्नका लागि अनुगमन संयन्त्रको गठन गरि पचालन गरिनेछ। लैङ्गिक उत्तरदायी कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयनका विषयमा वार्षिक लेखाजोखा गर्न नियमित अनुगमन गरी तोकीएको ढाँचामा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी सोही आधारमा आगामी योजनामा सुधारका लागि सुझाव प्रस्तुत गरिनेछ।

१३. कार्यनीति (१३.१ कार्यनीति (रणनीति १२.१ सगं सम्बन्धित)

- क) योजना र कार्यक्रम चक्रमा लैससासको एकिकृत गरि लैससासमैत्री योजना र कार्यक्रम निर्माण गर्नेछ।
- ख) बढी भन्दा बढी जनसहभागीता सुनिश्चित गर्न संस्थागत संयन्त्र प्रतिनिधित्व प्रणाली र कार्य क्षेत्रगत सर्त निर्धारण गर्नेछ।
- ग) सेवा प्रवाह संयन्त्र र प्रक्रिया लैससासमैत्री हुनेगरी सुधार एवम विकास गर्नेछ।
- घ) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमा तथा लैंगिक लेखाजोखा विधीलाई लैङ्गिक पुर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याईने छ।
- ङ) स्थानीय सरकारको समग्र विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिला, बालबालिका, दलित तथा वञ्चितीकरणमा परेका र पारिएकाहरूकालागि विद्यमान प्रावधानहरू र स्थानीय सरकारको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सु—सूचित गराउन चेतनामूलक योजना र कार्यक्रमहरू सघन एव निरन्तर सञ्चालन गर्ने।
- च) लैससास आचरण र व्यवहार एक आदर्श नैतिक विषय समेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तद्अनुकूल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्ने।
- छ) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत नतिजामुखी मध्यकालिन खर्च संरचना तथा आवाधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गर्ने।
- ज) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमाका लागि सूचकहरू निर्धारण गरी यसको प्रयोगलाई योजना तथा बजेट तर्जुमान्मापन र परीक्षण प्रक्रियामा एकरूपता र सरलीकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सुनिश्चित गर्ने।
- झ) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई स्थानीय सरकारले आन्तरिकरण गरी यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि क्षमता विकास गरिनेछ।

- ज) स्थानीय तहका लैससास सम्बन्धी समन्वय र कार्यान्वयन समितिले स्थानीय निकायको आवधिक वार्षिक योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यान्वयन भए नभएको सुनिश्चित गर्ने।
- ट) लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्यांक र सूचनालाई व्यवस्थित र आवधिक गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने।
- ठ) सेवाप्रदायक निकायका सरोकारवालाहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि कार्यान्वयन सम्बन्धि सीप विकास गर्ने।
- ड) स्थानीय सरकारका सेवाप्रदायक र सेवाग्राही दुबै पक्षका सरोकारवालाहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सम्बन्धि सूचना तथा जानकारी नियमित रूपमा प्रदान गर्ने प्रबन्ध गरिने छ। यसका लागि आम सञ्चार माध्यमको प्रयोग गर्ने।
- ढ) स्थानीय सरकार प्रतिवेदनहरूमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मापन तथा लैससास परीक्षणका प्रतिवेदनहरू समावेश गर्ने व्यवस्थालाई संस्थागत गरिने छ र यसमा भएको उपलब्धीको विश्लेषण गरी देखिएका समस्या र अन्तरहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी सीप तथा क्षमता विकास गरी सुधार गर्ने।

१३.२.कार्यनीति (रणनीति १२.२ संग सम्बन्धित)

- क) खण्डीकृत तथ्यांक र तथ्यांगत सूचनाको आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक स्थितिको विश्लेषण गरि गरिब तथा बन्चितिकरणमा परेका समूहको पहिचान गर्ने।
- ख) स्थानीय तह संग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम, कानून नीति नियमहरूको लैससास दृष्टिकोणबाट पुनरावलोकन तथा निर्माण गर्ने।
- ग) विपन्न वर्गहरूसँगको निरन्तर अभिमुखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने योजना र कार्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने।
- घ) विविधताको सम्मान गर्ने।

१३.२.१ संस्थागत ब्यबस्था: लैससास रणनीति कार्यान्वयन गर्न विशेषतः निम्नानुसारका संस्थागत संयन्त्रहरू स्थापना र ब्यबस्थापन गरी कार्य प्रक्रिया अगाडी बढाइनेछ।

१३.२.२ सामाजिक विकास शाखा र यसको काम तथा कर्तब्य:

यस शाखाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक सुरक्षा वालवालिका किशोर किशोरी तथा युवा, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिक गैसस परिचालन समन्वय तथा निगमन र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम तथा

व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धित कामहरू गर्नेछन्। साथै यस महाशाखा वा शाखाले निम्न थप कार्यहरू गर्न सक्नेछन्:

- क) स्थानीय तहका महिला बालबालिका तथा वञ्चितिमा परेका समुदायको खण्डिकृत तथ्याङ्क संकलन एवं विश्लेषण गर्ने।
- ख) महिला र अन्य सीमान्तकृत समुहको हक सम्बन्धि नीति योजना कार्यान्वयन समन्वय र नियमन गर्ने।
- ग) लैससासको प्रवर्धन र विकासका लागि योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गर्ने।
- घ) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा लक्षित (महिला तथा वञ्चितिमा परेका वर्ग) समुहको पनि सहभागिता गराई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि मार्फत नतिजामुखी योजना तर्जुमा गर्ने।
- ङ) महिला र अन्य सीमान्तकृत समुहको आर्थिक सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गर्ने।
- च) लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रणका लागि निरोधात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, संरक्षणात्मक उपाय र पुनस्थापना गर्ने।
- छ) लैङ्गिक पक्ष सम्बन्धि व्यक्तिगत जिम्मेवारीमा सहयोग समन्वय र सहजीकरण गर्ने।
- झ) लैङ्गिक पक्ष सम्बन्धि गुनासो ब्यबस्थापन संयन्त्र निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने।
- ञ) कार्यक्रमको अनुगमन र मूल्यांकन स्थानीय तहको कार्यक्रम एवं संस्थागत रूपमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण नियमित रूपमा गर्ने।
- ट) सञ्चार माध्यमबाट लैससास सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार प्रवर्धन र संरक्षण गर्ने।
- ठ) महिला एवं वञ्चितिमा परेको वर्गहरूको क्षमता अभिवृद्धि आय आर्जन र रोजगारी वृद्धि गर्ने।
- ड) कार्यस्थलको संस्कारमा सुधारको पहल गर्ने।
- ढ) लैससास सम्बन्धी असल अभ्यास र अनुकरणीय कामको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने गराउने।
- ण) सबै योजना र कार्यक्रमको लैससास मैत्री अनुगमन प्रतिवेदन र मूल्यांकन गर्ने गराउने।
- त) संविधान तथा दीगो विकास लक्ष्यमा लैङ्गिक विषयवस्तुप्रति गरिएको प्रतिबद्धता र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिएका कार्यक्रमहरूलाई ध्यानमा राखेर योजना तर्जुमा गर्न योजना अधिकृतहरूलाई निर्देशन दिने।
- थ) योजना अधिकृतहरूलाई विभिन्न सामाजिक पृष्ठभूमि भएका महिलाहरूको जीविकोपार्जन तथा आवाज सशक्तिकरण तथा संरचित विभेदलाई न्यून गर्ने खालका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको विकास गर्न निर्देशन दिने।
- द) निर्दिष्ट लिङ्ग जातजाति अवस्थिति र पहिचानमा आधारित विभेदजन्य मूल्यमान्यता तथा अभ्यासहरूमा लक्षित गर्ने हेरचाह सम्बन्धी कार्यबोर्डको न्यूनीकरणका उपायहरूको पहिचान गर्ने पुरुष तथा बालकहरूसँग र सुविधासम्पन्न सामाजिक समूहसँग काम गर्ने।

- ध) लैङ्गिक तथा जातीय सांस्कृतिक विविधता विशेष कार्यक्रमको प्रवर्द्धन गर्ने वा विशेष संरक्षित र स्वायत्त क्षेत्रको विकासका लागि विशेष कार्यक्रमहरूका लागि अतिरिक्त बजेट उपलब्ध गराउने।
- न) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा वा इकाईको स्थापना गरी परिचालन गरिनेछ।
- प) लैससास शाखा चलायमानका लागि **लैङ्गिक सम्पर्क ब्यक्ति (Gender Focal Person)** नियुक्त गरी कार्यबिबरण तोकीनेछ।
- फ) गाउँपालिका वा गाउँपालिकामा कार्यरत महिला कर्मचारीहरू र पालिकामा सेवा लिन आउने महिला सेवाग्राहीहरूलाई सहजताका लागि **लैङ्गिकमैत्री शौचालय र स्तनपान कक्षको** ब्यबस्था गरिनेछ।
- ब) पालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी अबधारणा र अभ्यासहरूका विषयमा अभिमूखकरण मार्फत जानकारी गराई सेवा प्रवाह प्रक्रियालाई लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीमैत्री बनाइनेछ।
- भ) **कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन २०७१ मा भएका कानुनी ब्यबस्था बारे जनप्रतिनिधी लगायत कर्मचारीहरूमा अभिमूखिकरण गराई लैङ्गिकमैत्री कार्य ब्यवहारका लागि प्रोत्साहीत गरिनेछ।**
- म) पालिका क्षेत्र भित्रका लैङ्गिक विभेद तथा लैङ्गिक हिंसाहरू र कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार सम्बोधनका लागि गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र निर्माण गर्ने।
- व) वडास्तरको सबै वस्तीहरूमा सबै बर्ग समुदायका मानिसहरूको सहभागिता गराई टोल समिति गठन गरि योजना तर्जुमा प्रक्रियामा र सामुदायिक विकासका कार्यमा क्रियाशिल बनाउने।
- र) पालिका क्षेत्र भित्र संचालन हुने बिकास निर्माणका कार्यहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि गठन गरिने उपभोक्ता समितिहरूमा ३३ प्रतिशत महिला सहभागिता साथै अध्यक्ष सचिव र कोषाध्यक्ष मध्ये कुनै एक पदमा महिला प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने।
- ल) पालिकाबाट उपलब्ध गराइने सेवा तथा स्रोतहरू र लाभ बितरणमा महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरीक, दलित, जनजाति, एकल महिला, अपांगता भएका ब्यक्तिहरू लगायत पछाडि परेका वा पारिएका समुदायहरूको पहुँच बृद्धिका लागि सञ्जाल गठन गरी उनीहरूको आर्थिक सामाजिक सशक्तिकरण मार्फत गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रको बिकास प्रक्रियामा सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

ह) पालिकाको गरिबी नक्सांकन साथै लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी हिसावले खण्डिकृत तथ्यांक संकलन, विश्लेषण र अद्यावधिक गर्नका लागि सुचना शाखाको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत सुचना प्रणालीलाई व्यवस्थित र क्रियाशिल बनाउने।

१३.३.१ विभिन्न समितिहरूको गठन

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिले निर्दिष्ट गरेका क्षेत्र तथा विषयहरू प्रति संबेदनशिल भई गाउँपालिका गाउँपालिकाको नियमित शासन पद्धती तथा सेवा प्रवाह र कार्यप्रणालीलाई लैङ्गिक तथा समावेशीमैत्री बनाउन पालिकाका नेतृत्व पंक्ति, जनप्रतिनिधीहरू र कार्यरत सबै कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी रणनीतिको कार्यान्वयन प्रक्रिया सम्बन्धी अभिमूखिकरण मार्फत अबधारणागत स्पष्टता गराई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निर्देशन गरिनेछ। पालिकामा क्रियाशिल सबै संयन्त्रहरू लगायत स्थानीय समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, विकास साझेदार र निजीक्षेत्र समेतलाई लैससास नीति सम्बन्धमा जानकारी गराई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ। संविधान अनुसार स्थानीय सरकाले विभिन्न समितिहरू गठन गरि यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति गठन गरि तल दिए अनुसार सबै तहमा कार्यक्षेत्र तथा जिम्मेवारी सहितको उत्तरदायित्व प्रदान गरिनेछ।

(क) गाउँपालिका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) मूलप्रवाहीकरण रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति:

प्रत्येक स्थानीय तहमा निम्नानुसारका मूलपरवाहिकरण रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति रहने छः

१. गाउँपालिकाको अध्यक्ष —संयोजक
२. गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष — सदस्य
३. गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत — सदस्य
४. कार्यपालिकाको सदस्यहरू मध्येबाट १ जना महिला सहित २ जना — सदस्य
५. गाउँकार्यपालिकाद्वारा मनोनित लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्था मध्येबाट बढीमा २ (एक जना महिला)— सदस्य
६. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण फोकल व्यक्ति — सदस्य
७. सम्बन्धित स्थानीय तहको महिला तथा बालबालिका शाखा प्रमुख— सदस्य सचिव

(ख) गाउँपालिका तथा गाउँपालिका लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. गाउँपालिका भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, लैङ्गिक यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन एवं विश्लेषण गर्ने।
२. लैङ्गिक, आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन गरी तत् सम्बन्धमा गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र संस्थागत सुधारका विषयमा गाउँसभा वा नगरसभा समक्ष सिफारिस गर्ने।
३. संघ तथा प्रदेश सरकार बाट भएका रणनीति योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने गराउने।
४. लैङ्गिक, आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणका लागि स्थानीय निति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि गाउँसभा समक्ष सिफारिस गर्ने।
५. यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने तथा आवश्यक सुझाव दिनेर कार्यक्रम कार्यान्वयनको समीक्षा अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने।
६. गाउँपालिका र गाउँपालिकाको नियमितरूपमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षण गर्ने।
७. लैससाससंग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धी, संझौताहरुको समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
८. गाउँपालिका वा गाउँपालिकामा क्षेत्र भित्र लैससाससंग सम्बन्धि काम गर्ने संघ—संस्थासँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने।
९. पालिकामा लैससाससंग सम्बन्धित विषयवस्तु हेर्नलाई लैससास शाखा वा डस्कको व्यवस्था गर्ने।

(ग) गाउँपालिका लैससास कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिको बैठक र निर्णय:

१. समितिको बैठक आवश्यकता वर्षमा (बढीमा) ६ पटक बस्न सक्नेछ।
२. संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।
३. समितिको बैठक बस्नु भन्दा कम्तीमा २४ घण्टा अगावै समितिको सदस्य— सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरुलाई दिनु पर्नेछ।
४. समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा सो समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

५. समितिको बैठकको अध्यक्षता सो समितिको संयोजकले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा समितिका उपस्थित सदस्यहरूले आफूमध्येबाट ज्येष्ठ सदस्यले गर्नेछ।
६. समितिले बैठकमा आवश्यकता अनुसार नेपाल सरकारको कुनै कर्मचारी पदाधिकारी वा अन्य कुनै विज्ञ व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।
७. समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(घ) वडास्तरीय समिति:

गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यन्वयनमा सहयोग गर्न एक वडा स्तरीय समिति गठन गरिनेछ। जसमा देहाय बमोजिका संयोजक तथा सदस्यहरू रहने छन्:

१. सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष: संयोजक
२. सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरू: सदस्य
३. सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्थाबाट मनोनित गरेका वढीमा २ (एक जना महिला) जना सदस्यहरू: –सदस्य
४. वडास्तरीय बाल संजालको अध्यक्ष –सदस्य
५. सम्बन्धित वडाको वडा सचिव: सदस्य सचिव

(ङ) वडा स्तरीय समितिको काम कर्तव्य र अधिकार:

१. वडा भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, लैङ्गिक यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदाय खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन गर्ने।
२. वडाभित्र योजना छनौट प्रकृत्यामा महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, लैङ्गिक यौनिक अल्पसंख्यक, अल्पसंख्यक समुदायको सहभागिता अनिवार्य गर्ने।
३. वडा भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तिकरणकाको लागि कार्यक्रम बनाई गाउँपालिकामा पेश गर्ने।
४. यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यन्वयनमा सहयोग गर्न क्षमता अभिवृद्धिको क्षेत्र पत्ता लगाउने र उनीहरूको कार्यक्रमलाई लैससास मैत्री बनाउन सहजीकरण गर्ने।

१३.३.२ कार्यनीति (रणनीति १२.३ संग सम्बन्धित)

- क) लैससासका लागी संस्थागत र व्यक्तिगत दुबै क्षमता विकासका क्षेत्रहरू पहिचान गरि कार्यन्वयन गर्ने।
- ख) स्थानीय सरकारको योजना तर्जुमा कार्यन्वयन र अनुगमन प्रणालीमा आवद्ध सामुदायिक संघसंस्था विभिन्न सञ्जाल सहकारी तथा महासङ्घ समूहहरू तथा नागरिक समाजको क्षमता विकासको दायरामा समेटिने छ।
- ग) सबै समुदायका विपन्न महिला पुरुषहरू युवा बालबालिका राजनीतिक दल नागरिक समाज सामुदायिक संस्थाहरूसँगको निरन्तर अभिमुखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तीय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि हुने गरी स्थानीय तहको ७ चरणको योजना तर्जुमा प्रक्रिया समय सीमा महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका पारिएकाहरूका लागि विद्यमान प्रावधानहरू र स्थानीय निकायहरूको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सुसूचित गराउन चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सघन एवम् निरन्तर सञ्चालन गराइने छ।
- घ) लैससास सम्बन्धि जानकारी दिन सूचना शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवं समय तालिका महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण र कार्यन्वयन गर्ने।
- ङ) स्थानीय सरकारका प्रमुख एवम् राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूलाई लैससासको मूलअवधारणा र यस सम्बन्धी संवेदनशील बनाउने।
- च) लैससास सम्बन्धी जानकारीमूलक र सूचनामूलक सामग्रीको प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरू तयार गरी समयानुकूल सुधार गरी कार्यन्वयनमा ल्याइने।
- छ) प्रशिक्षण विधि सूचना शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवम् समय तालिका महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण गराइने छ।
- ज) स्थानीय सरकारले आयोजनाहरू छनौट गर्नका लागि आधार मापदण्डहरू पहिचान गर्न उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- झ) लैससास सम्बन्धि असल अभ्यास छनौट गरी सोको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने।
- ञ) लैससास आचरण र व्यवहार एक आदर्श नैतिक विषय समेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तद्अनुकूल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी सो बमोजिम क्षमता अभिवृद्धि गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्ने र कार्यसम्पादन मूल्यांकनमा यसलाई पनि आधार बनाउन विधि तय गर्ने।

१३.३.३ कार्यनीति (रणनीति १२.४ संग सम्बन्धित)

यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरू विकास साझेदारहरू सामुदायिक समूहहरू तथा नागरिकहरूबीच तल उल्लेख गरे अनुसार साझेदारी तथा सहकार्य गरिनेछ।

समन्वय सहकार्य सहजीकरण र साझेदारीका लागि संभाव्य संस्थाहरू।	संभावित कार्य तथा भूमिका र जिम्मेवारी
केन्द्रिय तथा प्रादेशिक सरकार	<ul style="list-style-type: none"> • लैससासलाई राष्ट्रिय नीतिहरूमा एकिकृत गर्दै जोड्ने र लैससास मैत्री सस्थागत व्यवस्थालाई समन्वय सहकार्य र साझेदारी गर्ने। • लैससास दृष्टिकोणबाट योजना तर्जुमा र अनुगमन ढाँचाहरूको पुनरावलोकन समन्वय तथा पृष्ठपोषण गर्ने। • लैससास सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको मूलप्रवाहीकरणका लागि केन्द्रीय तथा प्रदेशसंग समन्वय कायम गर्ने। • लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण बजेट परीक्षण कार्यान्वयनका लागि समन्वय सहकार्य र सहजीकरण गर्ने • महिला तथा वञ्चित समूह लगायत सबैका लागि सेवा सुविधामा पहुँच पुऱ्याउन कार्यान्वयन तहमा समन्वय कायम गर्ने
महिला दलित आदिवासी जनजाति पिछडिएका समुदाय बादी आदि वञ्चित समूहहरू	<ul style="list-style-type: none"> • खास—खास सरोकारका समूहहरू र उनीहरूका समस्या तथा आवश्यकताहरूका सम्बन्धमा खण्डीकृत तथ्याङ्क एवम् विश्लेषण गरिएका सूचना सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने पर्याप्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न योजना तथा बजेट सुनिश्चित गर्ने र कार्यक्रमहरूको अनुगमन गर्न समन्वय सहकार्य सहजीकरण गर्ने।
विकास साझेदारी सस्थाहरू	<ul style="list-style-type: none"> • केन्द्रीय प्रदेश एवम् स्थानीय सरकारहरूको लैससास सम्बन्धी बाधा र क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्यमा सहयोग र साझेदारी गर्ने।

	<ul style="list-style-type: none"> • लैससास लाई केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म एकिकृत गरि अनुगमन, मूल्यांकन र रिपोर्टिंग गर्ने प्रक्रियामा सहयोग र साझेदारी गर्ने। • यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रीय • प्रदेश एवम् स्थानीय तहमा सहयोग, समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने।
--	--

१३.३.४ कार्यनीति (रणनीति १२.५ संग सम्बन्धित)

- क) स्थानीय सरकार अन्तर्गत संचालन भएका योजना तथा कार्यक्रम र स्थानीय सरकार स्वम् लैससास उत्तरदायी भए नभएको वस्तुगत सूचक र मापदण्ड तयार गरि अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने।
- ख) लैससास महाशाखा वा शाखाले अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखासंग उसको कार्यविधि, निर्देशिका, फेमवर्क, अन्य योजना तथा बाल विवाह अन्त्यका लागी नीति तयार गरि कार्यक्रमको मूल्यांकन गर्दा लैससासको अवस्था प्रष्ट्याउने गरी खण्डिकृत तथ्यांकलाई आधार बनाउन समन्वय र सहयोग गर्ने।
- ग) स्थानीय सरकारले सञ्चालन गर्ने योजना तथा कार्यक्रमको मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार गरी लैससास मूखी बनाउन उद्देश्य र सूचकहरू लैससासका आधारमा खण्डिकृत गर्ने।
- घ) खण्डिकृत तथ्यांक संकलन र उपलब्ध गराउने प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने र त्रैमासिक र बार्षिक प्रतिवेदनमा खण्डिकृत तथ्यांक सम्मिलित प्रतिवेदन पेश गर्ने।
- ङ) लैससास महाशाखा वा शाखाले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रभाव मूल्यांकन, असल अभ्यास, कार्यशैलीको रूपान्तरण जस्ता बिषयको अभिलेखिकरण गर्ने र सो बाट प्राप्त सिकाईलाई सरोकारवालासंग साझेदारी गर्ने र तद्अनुरूप स्रोतको परिचालन गर्ने।
- च) लैससास महाशाखा वा शाखाले लैससास सम्बन्धी नीतिलाई कार्यान्वयन गर्दा आएका समस्या र बाधा व्यवधानलाई आवधिक रूपमा समीक्षा गर्ने त्यसका लागि बजेट व्यवस्था गर्ने र आवश्यकता अनुसार परामर्शदाताको सहयोग लिने।
- छ) स्थानीय तहमा गठित सूपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिको कार्यलाई लैससास उत्तरदायी बनाउन लैससास महाशाखा वा शाखा र लैससास समन्वय समितिको सहकार्यमा लैससास सम्बन्धी सूचकहरूको पहिचान गर्ने, अनुगमन तथा मूल्यांकन ढाँचामा समावेश गर्ने खण्डिकृत प्रारम्भिक तथ्यांक संकलनका लागि स्पष्ट ढाँचा बनाउने र प्रगति विवरणमा समेट्न मार्ग—निर्देशन गर्ने र सोका लागि अभिमूखिकरण गर्ने।

ज) सामाजिक परीक्षण सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, संस्थागत क्षमता स्वमूल्यांकन लैससास सम्बन्धी मापन र परीक्षण लगायतका संयन्त्रलाई कार्यान्वयन गरी संस्थागत गर्ने। यी क्रियाकलापहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, पिछडिएका समुदाय तथा मुस्लिम आदि वञ्चित समूहहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा सुनिश्चित गर्ने।

१४. रणनीति पुनरावलोकन तथा सुधार

यस रणनीति कार्यान्वयनको प्रभावकारीता, उपयुक्तता र उपादेयताको मुल्यांकनलाई आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन तथा सुधार गरिनेछ।

१५. बाधा अडचन फुकाउने

यस रणनीतिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडचन आएमा यस रणनीतिका प्रावधानलाई प्रतिकूल असर नपर्नेगरी स्थानीय सरकारले बाधा अडचन फुकाउन सक्नेछ।

१६. अवस्था विश्लेषण(SWOT)

लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरणका रणनीतिका लागि पहिलो चरण भनेको नै वर्तमान अवस्था विश्लेषण हो। यो गाउँपालिकाको लैससासको दृष्टिकोषबाट बलियो पक्ष कमजोर पक्ष अवसर तथा चुनौती (SWOT) विश्लेषण गरिएको छ। यसरी विश्लेषण गर्दा नीतिकानून, संस्थागत व्यवस्था, मानव संसाधन तथा क्षमता विकास, सेवा प्रवाह र सुसासन तथा उत्तरदायीत्वमा समावेशीतामा आधारित रहेर विश्लेषण गरिनु पर्दछ। जसलाई निम्नानुसार तल प्रस्तुत गरिएकोछ। यहां आ-आफ्नो पालिकाको अवस्था विश्लेषण गरेर हेर्नु पर्ने हुन्छ। यो सामान्यीकरण गरिएको हो।

बलियो पक्ष (Strength)	कमजोर वा सुधार गर्नुपर्ने पक्ष (Weakness/Improvement)	अवसरहरू (Opportunities)	चुनौतीहरू (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> महिला तथा बच्चीतीमा परेका समुदाय माथि हुने हिंसा र विभेद उपर सुनुवाई हुने प्रवन्ध मिलाएको लैससास सम्बन्धी नीति बनाइ कार्यान्वयनमा ल्याइएको। अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण निर्देशिका तयार भई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको। उपभोक्ता समितिहरूमा महिला सहभागिता अनिवार्य गरेको छ। 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति निर्माण नभएको। लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्माण एवम लैससास परीक्षणलाई बजेट व्यवस्था नभएको। स्थानीय तहले योजना तर्जुमा तथा अनुगमन मूल्याङ्कनलाई लैससासको पक्षबाट हेर्ने नगरेको दीगो विकासको लक्ष्यका लक्ष्य नं 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न जातजाती, समुदाय बिच सामाजिक र स्कृतिक विविधता रहेकोले सामाजिक समावेशीकरण व्यवहारमा लागु गर्ने उपयुक्त सामाजिक वातावरण रहेको। विभिन्न गैहसरकारी संघसंस्थाको कार्यक्षेत्रको रूपमा स्थानीय तह हुनु। युवा जनप्रतिनिधि कर्मचारीको वाहुल्यता रहेकोमा युवा जोस र जाँगरलाई पालिकाको सर्वाङ्गिण 	<ul style="list-style-type: none"> छुवाछूत, लैङ्गिक विभेद, बालविवाह जस्ता परम्परागत कु मान्यता विरुद्धका कार्यान्वयनमा जटिलता। मागमा आधारित अत्याधिक योजनाहरू कार्यान्वयन गर्न र प्राथमिकिकरण नीति बनाउन कठिन महिला तथा बालबालिकाहरूका लागि

<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिकामा महिला तथा लक्षित वर्गको सहभागिता ५०% भन्दा बढी भएको। महिला तथा बालबालिका शाखा स्थापना र संचालन भएको सामाजिक सुरक्षाका सुविधा पाउने लाभग्राहीहरूको अभिलेख व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गरेको। लक्षित वर्गको क्षमता विकासका लागि बजेट विनियोजन गरेको। विपद व्यवस्थापन कोष परिचालनमा नीति तथा कार्यविधि निर्माण भएको स्थानीयतह भित्र हुने गरेका सामाजिक कुरीतिहरू (छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह) हटाउनको लागि कार्यक्रमहरू संचालन 	<p>१, ५,१० र १६ लाइ तोकेर बजेट विनियोजन नगरिएको</p> <ul style="list-style-type: none"> कुनै नीति नियम कार्यविधि दिगदर्शन जारी गर्नुभन्दा अगाडी लैससास को दृष्टिले उपयुक्त भए नभएको बारे लेखाजोखा वा विश्लेषण नगरेको। निश्चित प्रतिशत बजेट लक्षित वर्गमा विनियोजन नगरेको योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा लैससासको दृष्टिकोणबाट विश्लेषण भएको अभिलेख नभएको महिला पुरुष विचको असमानता हटाउन तथा समाजिक समावेशीकरण बढाउनको लागि निश्चित कार्यनीति नरहेको। कार्यालयमा हुनसक्ने कुनै पनि प्रकारको दुर्व्यवहार भेदभाव महिला हिंसा नियन्त्रणको आचारसंहिता 	<p>हितमा प्रयोग गर्न सकिने</p> <ul style="list-style-type: none"> महिला तथा लक्षित वर्गका विभिन्न समूहहरू क्रियशिल हुनु। स्थानीय तहका सबै कार्यालयहरूमा महिला हिंसा तथा विभेद हुन नदिनका लागि लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण आचार संहिता निर्माण गर्न गैससले सहयोग गरिरहेको हुनु। संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार संग जनप्रतिनिधिहरू तथा कर्मचारीहरू लैससास सहित अन्य विभिन्न विषयको श्रोत व्यक्ति हुनु। (क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सकिने) बालमैत्री लैङ्गिक मैत्री अपाङ्ग मैत्री जस्ता विकास मोडलका विषय विज्ञहरू स्थानीय तहमा हुनु। लैङ्गिक हिंसा मुक्त स्थानीय तह घोषणा गर्ने प्रतिवद्धता सहितको 	<p>लक्षित बजेट नहुँदा क्षमता वृद्धि तथा आर्थिक विकास गर्न समस्या र पालिकाको जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको स्वविवेकमा भर पर्नु। साथै विकास भनेको भौतिक विकासलाई मात्र बुझिएको।</p> <ul style="list-style-type: none"> गरिबी पहिचानका आर्थिक सामाजिक आधारहरू ठाउँ अनुसार फरक फरक पर्ने भएकोले गरीबी मापनका सुचकहरू निर्माण गर्न कठिन विशेष गरि महिलाद्वारा सम्पादित घरभित्रको विना पारिश्रमिकको कामको मूल्याङ्कन गर्न। लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
---	--	--	--

<p>गरेको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> महिलाका लागि कानूनी सचेतना सम्बन्धी अनुशिक्षण कार्यक्रम संचालन भएको (कानूनी हक अधिकार, एकल महिला मानव बेचबिखन यौन हिंसा आदी) उमेर पुगेका सबै बालबालिकाहरू विद्यालय भर्ना भएका । सबै विद्यालयमा महिला पुरुष शौचालय तथा हात धुने व्यवस्था भएको । निशुल्क प्रसूति सेवा, नवजात शिशु तथा सुत्केरीका लागि विशेष कार्यक्रम संचालन गरेको । सबै विद्यालयमा किशोरीहरूलाई निशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण गरेको लक्षित तथा विपन्न वर्गको निशुल्क स्वास्थ्य बीमा भएको खुल्ला दिसा मुक्त पालिका घोषणा 	<p>वनाएर लागु नभएको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> मानव संसाधन विकास शाखाको स्थापना नभएको । पदाधिकारी तथा कर्मचारी लैससास सम्बन्धी जानकारी भएपनि कार्यान्वयन पक्ष लैससास मैत्री नभएको । स्थानीय तहका सबै पदाधिकारी हरूलाई कानूनको मस्यौदा तर्जुमा तथा प्रकृत्याका वारेमा अभिमुखीकरण नभएको महिला हक र अधिकार सम्बन्धी वेइजिड घोषणापत्रले समेटेका १२ प्रतिवद्धताका वारेमा कर्मचारी तथा पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण नभएको तथा प्रतिवद्धता कार्यान्वयनका लागि बजेट विनियोजन नभएको । लैङ्गिक हिंसा मुक्त स्थानीयतह घोषणा 	<p>बृहत आवधिक योजना तयार भएको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई सबै घरधुरीमा पुर्याउन प्राविधिक सहयोगका लागि गैससले काम गरिरहेको । एक घण्टाको पहुँच भित्र सबै नागरिकका लागि स्वास्थ्य सेवाको पहुँच हुनु । (सबै गर्भवती महिलाहरूलाई सुरक्षित रूपमा प्रसूति गराउन सकिने) किसान सम्मान अभिनन्दन पुरस्कार आदी कार्यक्रम नियमित रूपमा हुनु किसान र कृषि प्रवर्द्धन गर्न सकिने । आवश्यक सबै शाखामा पर्याप्त जनशक्ति हुनु । 	<p>सम्बन्धी निर्माण भएका ऐन नीयम कानून कार्यविधि कार्यान्वयन गर्न ।</p> <ul style="list-style-type: none"> समाजमा जरा गाडेर वसेको सामाजिक कुरीतिहरू (जातीगत छुवाछूत, बोक्सीको आरोप लगाउने घरेलु हिंसा) को अन्त्यका लागि विभिन्न कार्यक्रम हरू सञ्चालन गर्न मोवाइल को दुरुपयोग र बाल बालिकाको उमेरमा नै व्यापक प्रयोगले बालविवाह अवैध बच्चा जन्माउने तथा परिपक्व उमेरमा पुग्दा सम्बन्ध विच्छेद हुने जस्ता संभावना बढ्दै गएको । संघीयताको अभ्यासको चरण भएका कारण नीति
--	--	--	---

<p>भएको र त्यसको निरन्तर follow up भएको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • लक्षित वर्गको उपस्थितिमा लक्षित वर्गका आगामी योजना तथा सम्पन्न योजनाका वारेमा छलफल हुने गरेको । • सार्वजनिक लेखापरीक्षण सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाईमा लक्षित समूहलाई प्रश्न राख्ने दिने र छलफल गर्ने गरेको । • जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको आचारसंहिता निर्माण गरि अनुशासनमा बाँधिएको • वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम छापा प्रकाशन तथा वेबसाइट मार्फत नियमित रूपमा सार्वजनिक गरेको । • पूर्ण खोपयुक्त/सुनिश्चित गाउँपालिका घोषणा भएको । 	<p>हुन नसकेको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • कर्मचारीहरूलाई पछिल्लो समय निर्माण भएका कानून कार्यविधि हरुका वारेमा नियमित अभिमुखीकरण हुन नसकेको । • सार्वजनिक स्थल तथा कार्यालयहरूमा स्तनपान गृह नभएको । • गर्भवती महिलालाई जोखीम तथा खतरा युक्त काममा नलगाउने नीति तयार नभएको । • भौतिक पूर्वाधारका ड्रइड डिजाइनहरू लैससासमैत्री भएपनि सो अनुसार निर्माण नभएको । • यौनिक तथा लैङ्गिक अल्प संख्यकका लागि बजेट विनियोजना तथा शौचालयहरूमा विशेष व्यवस्था नभएको । • लैससास सम्बन्धी सरोकारवाला 		<p>तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कठिन ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • कृषि प्रति युवा लाई आकर्षित गर्न र जीविकोपार्जनको प्रमुख आधारको रूपमा कृषिलाई स्थापित गर्न । • सामाजिक सञ्जाल मार्फत हुने गरेका र हुन सक्ने संभावित भ्रमहरू चिर्नका लागि आवश्यक प्रविधि र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न । • कानुनी ज्ञान, आवश्यक नीति नियम आदिको अभावले मेलमिलाप केन्द्रहरू प्रभाकारीरुमा कार्यान्वयन गर्न • लैगिक खण्डिकृत तथ्यांकको अभावको
---	--	--	--

	<p>निकाय विच समन्वय तथा सहकार्यकालागि संयन्त्र निर्माण नभएको साथै अनुशिक्षण नभएको।</p> <ul style="list-style-type: none"> • योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्दा लैससासका दृष्टिकोणका आधारमा नभएको • जनप्रतिनिधिहरुको विस्तृत वैयक्तिक विवरण वेभसाइडमा नराखिएको • सामाजिक संजालमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी सुचना, समाचार तथा सन्देशमुलक विषय वस्तु आदि प्रकाशन नभएको। • भौतिक पुर्वाधारका सवै डिजाइन हरुमा लैससास मैत्री प्रावधानहरुसमेट्ने नगरिएको। 		<p>कारण सहिरुपामा योजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्न गाह्रो।</p> <ul style="list-style-type: none"> • बेरोजगार तथा गरिबहरुको खण्डिकृत डाटा अद्यावधिक नभएको
--	---	--	---

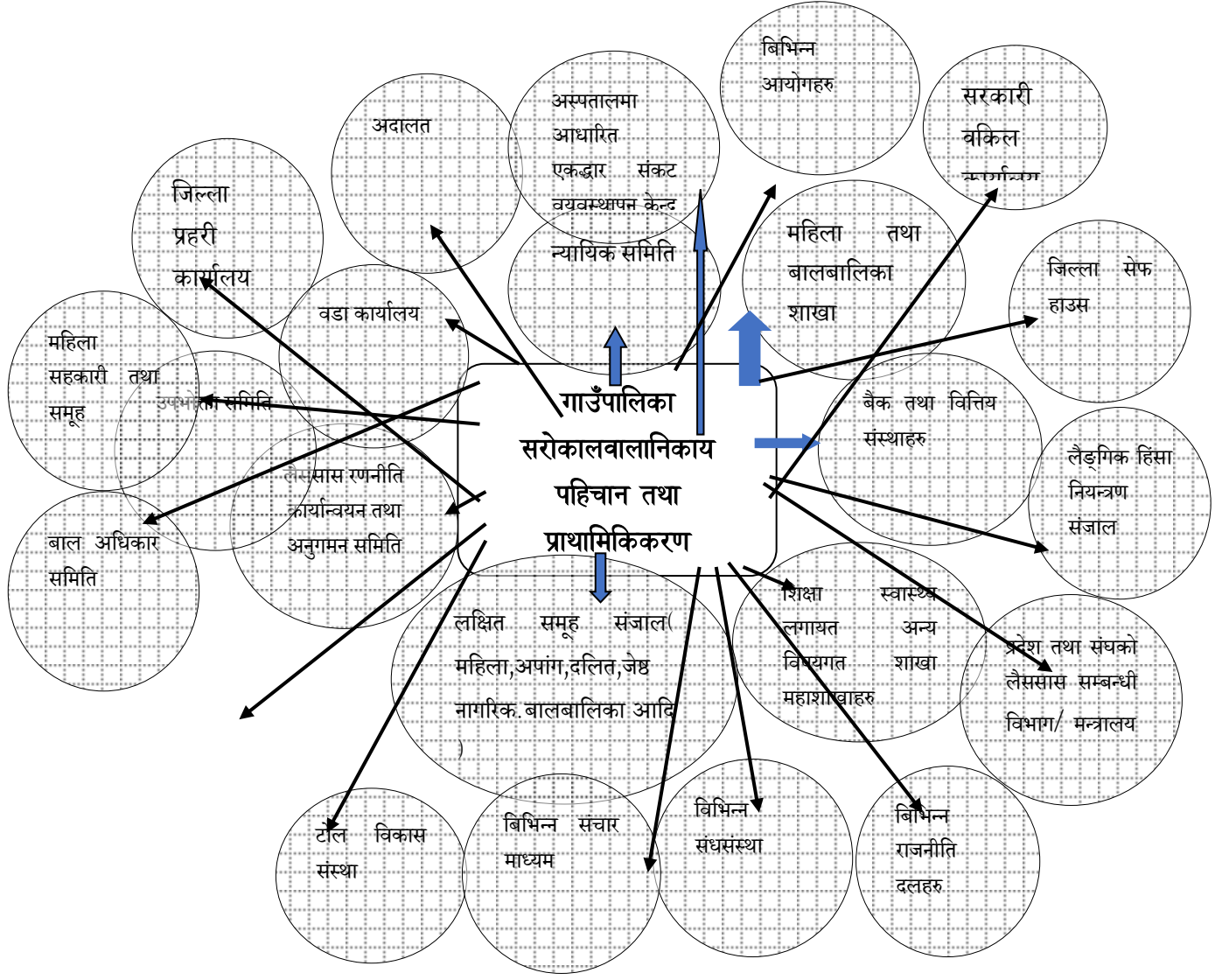
१७. सरोकारवाला पहिचान

लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको कार्यान्वयनका लागि निम्नानुसार सरोकारवालाहरू पहिचान गरिएको छ। जसमा सिधा संपर्क हुने। दोश्रो माघमवाट संपर्क हुने र अप्रत्यक्ष रूपमा संपर्क हुने गरी निम्नानुसार ३ भागमा विभक्त गरिएकोछ।

सिधा सम्पर्क हुने (पहिलो नं का सरोकारवालाहरू)	दोश्रो माघमवाट संपर्क हुने (दोश्रो नं का सरोकारवालाहरू)	अप्रत्यक्ष संपर्क हुनेहरू (तेश्रो नं का सरोकारवालाहरू)
महिला तथा बालबालिका शाखा	विकास साझेदारहरू	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बागमती प्रदेश
योजना शाखा	सहकारी संस्थाहरू	प्रदेश मन्त्रालयहरू सवै
शिक्षा शाखा	बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	प्रदेश योजना आयोग
स्वास्थ्य शाखा	उद्योगहरू	प्रदेश सुशासन केन्द्र
सहकारी शाखा	वालक्लवहरू	भूमी व्यवस्था आयोग
खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा	आमा समूहहरू	संघीय मन्त्रालयहरू
युवा तथा खेलकुद शाखा	जेष्ठ नगारिक मिलन केन्द्रहरू	महिला आयोग
प्रशासन शाखा	विद्यालयहरू	दलित आयोग
सवै वडा कार्यालयहरू	गैहसरकारी संस्थाहरू	मुस्लीम आयोग
गाउँ / नगर कार्यपालिका	स्वयम सेवक समूहहरू	राष्ट्रिय योजना आयोग
गाउँ / नगर सभा	उद्योग वाणिज्य संघ	मानव अधिकार आयोग
न्यायिक समिति	राजनैतिक दलहरू	अन्तराष्ट्रिय दातृ निकायहरू
विषयगत समितिहरू सवै	संचार माघमहरू	राष्ट्रिय स्तरका संचार माघमहरू

सरोकारवाला निकायहरूको पहिँचान गरिएको सुची भेन डायग्रामद्वारा प्रस्तुती:

१८. लक्षित वर्ग प्राथमिकिकरण: गाउँपालिकामा महिला लगायत पछाडी परेका वा पारिएका बर्ग समुदायहरु लक्षित समुदाय मानि पालिकाले लक्षित समूहको उत्थान र विकासमा बार्षिक योजना तथा बजेट विनियोजन गर्ने गरेको छ। लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको लक्ष नै लक्षित वर्गलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउनु हो त्यसका लागि निम्नानुसार लक्षित वर्गहरु पहिचान गरिएकोछ। समूह छलफलबाट तयार गरिएको पालिकाको नक्सामा सबै वडाहरुमा लक्षित समूह छरिएर रहेको पाइन्छ। लक्षित समूह र तिनका मुख्य सवालहरु निम्न बमोजिम उल्लेख गरिएको छ।

महिला / एकल महिला ,	बालबालिका	अपाङ्गता भएका व्यक्ति	जेष्ठनगरिक
आदिवासी जनजाती	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	अति विपन्न वर्ग	अल्पसंख्यक/ लोपोन्मुख
किसान	बादी / गन्दर्व	मजदुर	द्वन्द्वपिडित
पिछडिएको क्षेत्र र समुदाय			

१८.१ लक्षित वर्ग प्राथमिकिकरण तथा लक्षित वर्गका सवालहरु

महिला एकल महिलाका सवालहरु

- नीति निर्माण तहमा अर्थपूर्ण सहभागिता न्यून रहनु र नेतृत्व तहमा महिलाको सहभागितालाई सहजै स्विकार गर्न नसक्न
- महिलाहरुको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागितामा कमि।
- दुर्गम बस्तीमा बस्ने तथा निरक्षर महिलाको सूचनामा पहुँच कमि।
- अधिकांस महिलालाई आफ्नो अधिकार र कानुनबारे जानकारी नहुनु।
- गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी सूचनामा पहुँच तथा पोषण सम्बन्धी जानकारी नहुदा स्वास्थ्यको जोखिममा पर्नु।
- घरेलु हिंसा, लैंगिक हिंसा, बलात्कार तथा यौनजन्य दुरव्यवहार र बिभेदबाट पिडित हुनु।
- पुरुष प्रधान समाज तथा परम्परागत सोचका कारण लैंगिक बिभेद, सामाजिक असमानता तथा बोक्सी प्रथा लगायतका कुरीतिहरु कायमै रहनु।
- मानसिक स्वास्थ्य समस्याको सिकार बन्नु।

- आर्थिक स्रोतमा पहुँच तथा नियन्त्रण कमि।
- शिक्षामा समान पहुँच नहुनु।
- गर्भवती महिला तथा सुत्केरी महिलाहरूमा पोषणको कमि।
- कार्यालयहरूमा लैंगिकमैत्री संरचना तथा ब्यबहारको कमि।
- एकल महिला, अपांग, असाह्य महिलाहरूलाई अपमानजनक तथा असमान ब्यबहार, सेवामा असमान पहुँच, समान अवसरबाट बञ्चित हुनु।

बालबालिकाका सवालहरू

- बाल श्रम हुनु, बाल यौन दुर्व्यबहार तथा शोषण लगायतका बिभेद जन्य कार्यबाट पिडित छन्।
- बालविवाह कायमै रहनु र बालबिबाहलाई समाजले सहजै स्विकार गर्नु।
- बालमैत्री संरचना, व्यवहार, खेल मैदान, नहुनु।
- स्तनपान कक्ष सबै सार्वजनिक स्थानमा नहुनु।
- बालिकाहरूमा आत्मरक्षा शिप नहुनु।
- अबिभावक बिहिनताका कारण संरक्षणको अभाव।

अपांगता भएका ब्यक्ति

- समान अवसरबाट बञ्चित साथै सार्वजनिक सेवा तथा स्रोतमा सहज पहुँच नहुनुका साथै रोजगारीमा पहुँच कमि
- अपहेलना, अपमानजनक ब्यबहार तथा यौनजन्य दुर्व्यबहारको शिकार हुनु।
- मानसिक स्वास्थ्य समस्याको सिकार हुनु।
- अपांगमैत्री संरचना नहुदा सार्वजनिक स्रोत तथा सेवामा पहुँच कमि हुनु।
- समान शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित।
- अपाङ्ग महिला, बालिका तथा किशोरीहरू यौनजन्य शोषण तथा दुर्व्यवहार र बलात्कारको शिकार बन्नु।

ज्येष्ठ नागरिक

- जेष्ठ नागरिकको सूचनामा पहुँच कमि।
- जेष्ठ नागरिकलाई उचीत पालनपोषण तथा संरक्षणको व्यवस्था नहुनु साथै घरपरिवारबाट बेवास्ता र अपहेलना गरिनु।
- ज्येष्ठ नागरिक माथि अपमानजनक ब्यबहार
- स्रोतमा पहुँच तथा नियन्त्रण कमि।
- परिवार तथा समाजबाट अपहेलीत र एकलै बढी समय बिताउनु पर्दा मानसिक समस्याको शिकारको सम्भावना रहनु।

लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक

- पहिचान हुन नसक्नु।

- खुलेर समाजमा आउन नचाहनु।
- समान अवसरबाट बञ्चित हुनु।
- समाजबाट अपमानजनक व्यवहार तथा बिभेदपूर्ण दृष्टिकोण राख्नु।

अति बिपन्न समुदाय

- सिमित र पाखो जग्गाजमिनबाट जिवन निर्वाह गर्न बाध्य
- मुख्य पेशा ज्यालामजदुरी
- गरिवीका कारण उच्च शिक्षा स्वास्थ्य र रोजगारबाट बञ्चित
- सुचनामा पहुँच नपुग्दा गाउँपालिका तथा वडाबाट संचालीत योजना लगायत सेवा सुबिधामा पहुँच कमी।
- अशिक्षा र चेतनाको कमीका कारण बाल बिबाह सामाजिक कुरीति लगायतका गलत सामाजिक प्रचलनबाट टाढा हुन नसक्नु।
- निर्णयक तहमा सहभागिताको पहुँच न्यून।

बादी /अल्पसंख्यक

किसान

- समयमा मल विउ नपाउनु, कृषि सिचाईको अभाव

मजदुर

- समान ज्याला

द्वन्दपिडित

- घाईते तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तीको सहि तथ्याङ्क नहुनाले सुबिधाबाट बञ्चित ।

माथि उल्लेखित तीनै प्रकारको विश्लेषणबाट यस गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाका सबै पक्षहरू देखिएका छन। वलियो पक्ष, कमजोर पक्ष, अवस तथा चुनौती संगै लैससास रणनीति कार्यान्वयनका लागि तीन तहकै सरोकारवालाहरू तथा सबै लक्षित वर्गहरू पहिचान भइसकेको छ। अधिकतम सवल पक्षहरू पहिचान भएका छन ती सवल पक्षहरूलाई श्रोतको रुपमा परिचालन गरेर लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्दै लैजान सकिन्छ।

१९. वित्त व्यवस्थापन

माथि उल्लेखित रणनीतिक कृयाकलापहरू संचालन गर्नका लागि वित्तको आवश्यकता पर्छ। स्थानीय तहहरूले SUTRA मार्फत नै बजेट व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ। लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई स्थानीयकरण गरी यसका लागि हाल संचालन भइरहेको बजेट नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई कसरी लैससास मैत्री बनाउन सकिन्छ भन्ने कुरा व्यवस्थापन महत्वपूर्ण रहन्छ। लैससास मूलप्रवाहीकरणका लागि निम्नानुसार वित्त गरिनेछ:

- क. लक्षित विकास कार्यक्रमका लागि निश्चित प्रतिशत निर्दिष्ट बजेट विनियोजन गर्ने ।
- ख. भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कार्यक्रमहरूमा कामको विभाजन गरि योग्यता अनुसारको काम सबै लक्षित वर्गले गर्न पाउने गरि नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।
- ग. लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यान्वयन गरि महिला सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।
- घ. स्थानीय तहमा कार्यरत विकास साझेदारहरूलाई वार्षिक कार्यक्रम तयार गरी स्थानीय तहसंग सहकार्य गर्न निर्देशन दिने ।
- ङ. स्थानीय तहको सिफारिसमा सहूलियत दरको ऋण उपलब्ध गराइ वित्तीय सहयोग पुर्याउन बैंक तथा वित्तीय संघ संस्थाहरू संग समन्वय गर्ने
- च. संघीय तथा प्रादेशिक मन्त्रालयहरूमा लक्षित विकास कार्यक्रम अन्तरगत विनियोजित बजेट ले तय गरेका विषयगत क्षेत्रहरूमा अध्ययन गरी आवश्यक परियोजना प्रस्तावना तयार गरेर अधितकतम श्रोत भित्र्याउन आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्न
- छ. सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्था तथा दातृ निकायहरूमा समन्वय गरी थप बजेट व्यवस्थापन गर्ने ।

२० कानूनी व्यवस्था

लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि कार्यपालिकाको बैठकले अनुमोदन गर्नु पर्दछ । यो रणनीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने नियमावली तथा कार्यविधि पालिकाले ६ महिना भित्रमा तर्जुमा गरि कार्ययोजनाका साथ कार्यान्वयनमा लैजानेछ । तर कार्यपालिकाले पास गरी सकेपछि कानून कार्यविधिहरूको आवश्यकता नपर्ने खालका प्रावधानहरू भने स्वत कार्यान्वयन मा आउने छन ।

२१.रणनीति कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तथा दायित्व

लैससास रणनीति कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहका प्रमुखको संयोजकत्वमा गठित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिको हुनेछ भने तथा वडामा वडा स्तरी लैससास कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिको हुनेछ । कार्यालयहरूले सबै कृयाकलापमा यो रणनीति अनुसार कार्य सम्पादनको दायित्व निर्वाह गर्नु पर्ने हुन्छ । योजना तर्जुमा तथा बजेट निर्धारणको समयमा रणनीतिमा उल्लेख भएका कृयाकलापहरू समावेश भए नभएको हेर्ने जिम्मेवारी अनुगमन समितिका प्रमुख एवम उपप्रमुख/ उपाध्यक्षको हुनेछ भने आवश्यकत अनुसार विषय विज्ञहरू राखेर अल्पकालिन समिति निर्माण गरि रणनीति कार्यान्वयनमा छूटेका विषयहरू पहिचान गर्न सकिनेछ ।

२२ संभाव्य जोखीम र न्यूनीकरणका उपायहरू

लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा निम्नानुसार जोखिमहरू आउन सक्ने अवस्था छ

सिन	संभाव्य जोखीम	जोखीम न्यूनीकरणका उपायहरू
१.	पितृसत्तात्मक तथा सामान्ती सोच हावी रहेको सन्दर्भमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी मूलप्रवाहीकरण रणनीतिले महिला तथा बालिकालाई मात्र प्राथमिकतामा राख्छ भन्ने भ्रमपूर्ण बुझाईका कारण रणनीति कार्यान्वयनमा गतिरोध उत्पन्न हुन सक्छ।	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि नेतृत्व तथा सरोकारवालाहरूको साझा बुझाईमा एकरूपता ल्याउन तालिम, गोष्ठी तथा छलफलको आयोजना गर्ने।
२.	सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका सबै संरचनाहरूमा महिलाको समानुपातिक सहभागिता नहुँदा लैङ्गिक समानता रणनीतिको कार्यान्वयन तथा अनुगमन सही ढंगबाट नहुन सक्छ।	बहुपक्षीय सरोकारवालाहरू संगको समन्वय तथा सहकार्य बढाउने।
३.	लैससास बहुपक्षीय सरोकार राख्ने विषय भएकोले समन्वय र सहयोगमा समस्या हुनसक्छ।	स्थानीय तहका हरेक बैठकमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्यहरूको समिक्षा गर्ने।
४.	लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा आवश्यक क्षमतायुक्त र दक्ष जनशक्ति र श्रोत साधनको सिमितता हुनसक्छ।	विषय विज्ञहरू संग नियमित परामर्श गर्ने।
५.	विषयगत शाखा तथा अन्य सरोकारवालाहरू विच लैससास रणनीति कार् अन्यौल विविधता तथा दोहोरोपना हुनसक्त।	विषयगत शाखाका निति ,सवालहरू र कार्यक्रममा दोहोरोपना हटाउन समन्वय रदिने सहकार्यमा जोड।